

IDESBALD GODDEERIS & ROELAND HERMANS
(red.)

Vlaamse migranten in Wallonië, 1850-2000

Leuven, Lannoo Campus, 2011, 247 p.

Vlaamse migranten in Wallonië, 1850-2000 is duidelijk een boek met een brede ambitie. Na de recente journalistieke belangstelling van de Vlaamse emigratie, bundelt dit boek wetenschappelijke inzichten over dit deel van de Belgische geschiedenis en daarmee wil het boek zowel een academisch als een breder publiek bereiken.

Het is zonder twijfel belangrijk dat dit boek voor het eerst het afgerond en lopend onderzoek over deze regionale migratie samenbrengt. Migratiegeschiedenis floreert aan zowel de Nederlandstalige als Franstalige universiteiten in België, maar tot nu hebben Belgische migratiehistorici zich vooral ingelaten met internationale migratie. Het journalistieke werk van onder meer Guido Fonteyn en Pascal Verbeken heeft de Vlaamse migratie wel op de maatschappelijke agenda geplaatst. Dat het thema leeft, bewijst de recente weerklank in zowel Nederlands- als Franstalig België van het boek *Arm Wallonië* van Humo-journalist Pascal Verbeken en de gelijknamige documentaire van Pascal Verbeken en Luckas Vander Taelen.

Zoals Idesbald Goddeeris, Roeland Hermans en Anne Morelli in *Vlaamse migranten in Wallonië* betogen, heeft dat minstens twee redenen. Ten eerste krijgen vroegere migraties meer aandacht, omdat migratie onmiskenbaar aanwezig is in de actuele samenleving. Ten tweede is de Vlaamse migratie naar Wallonië onvermijdelijk een thema met

maatschappelijke en politieke betekenis, nu de Waals-Vlaamse tegenstelling opnieuw erg centraal staat in de Belgische politiek.

Daarom is *Vlaamse migranten in Wallonië* in feite een boek over migratie en de natie. De verschillende bijdragen illustreren enerzijds welke rol de Vlaamse beweging en de Waalse reactie daarop speelden voor Vlaamse migranten in Wallonië. Anderzijds levert het systematisch onderzoek dat in dit boek wordt gepresenteerd een erg dynamisch beeld op van 'Vlamingen' en 'Walen' sinds 1950. Zo wordt de socio-economische heterogeniteit binnen Vlaanderen en Wallonië goed belicht. Dat nuanceert het maatschappelijke debat dat vooral een dualiteit tussen beide regio's construeert. Het is dan ook positief dat dit boek intussen ook in het Frans is verschenen en op die manier zowel in Vlaanderen als in Franstalig België wordt verspreid¹⁵.

Na de inleidende reflecties van Idesbald Goddeeris, Roeland Hermans en Anne Morelli, biedt het eerste deel van *Vlaamse migranten in Wallonië* een goed zicht op de migratiebewegingen van Vlamingen richting Wallonië sinds 1850. Frank Caestecker schetst een uitvoerig en analytisch scherp kader van het geheel van deze migraties. Van in de vroege negentiende eeuw tot kort na de Tweede Wereldoorlog zijn de Waalse mijnen de belangrijkste pull factor voor de Vlaamse migratie en zijn mannelijke migranten in de meerderheid. De push factor in deze lange 'eeuw' is de crisis van de landbouw en thuisnijverheid op het Vlaamse platteland door de voortschrijdende industrialisering en globalisering van de landbouwmarkt. Caestecker beklemtoont terecht dat de

15. IDESBALD GODDEERIS & ROELAND HERMANS (dir.), *Migrants flamands en Wallonie, 1850-2000*, Bruxelles, Racine Campus, 2012, 248 p.

Vlaamse migratie naar Wallonië geen geïsoleerd gegeven is. Zo maakten Vlamingen strategische keuzes tussen de Waalse en Noord-Franse industrie. Bovendien kwamen in dezelfde periode ook tal van internationale migranten toe in Wallonië. Die veelheid van migratiegolven komt in de rest van het boek verrassend genoeg niet meer in beeld, hoewel het een cruciale factor is in de analyse van de migratie en participatie van Vlamingen in Wallonië sinds 1850.

De concrete case studies van Mathias Cheyns en Yves Segers over Vlaamse boeren in Wallonië en van Henk Byls over kettigmigratie tussen de dorpen Zele en Gilly kleuren dat algemene kader in. Byls illustreert goed de dynamiek van kettigmigratie en terugkeermigratie tussen Vlaanderen en Wallonië, maar zijn gegevensbestand is nogal beperkt. Er is nood aan meer van dit micro-onderzoek naar migratienetwerken, want dat kan aantonen in welke mate de taalgrens effectief een sociale en economische grens was. Cheyns en Segers presenteren geen doorgedreven analyse, maar wel een eerste verkenning over boerenmigratie, een fenomeen waarover tot nu geen onderzoek werd gevoerd. Daarbij verliezen ze jammer genoeg uit het oog om getuigenissen in de tijd te plaats. Een getuigenis uit 1965 is toch iets anders dan een terugblik in 2010. Niettemin doen ze interessante vaststellingen, bijvoorbeeld over de introductie van nieuwe landbouwtechnieken in Wallonië door toedoen van migranten. Een ander fascinerend gegeven is de relatieve onzichtbaarheid van de gemigreerde boeren in de Vlaams-Waalse identiteitspolitiek sinds 1850. Natuurlijk waren boeren minder talrijk dan

arbeiders om te migreren naar Wallonië. Maar zou het ook te maken kunnen hebben met het feit dat het communautaire debat landbouw weinig centraal stond de afgelopen eeuw?

In het tweede deel van *Vlaamse migranten in Wallonië* verschuift de focus van de demografische feiten naar organisaties en identiteitsvorming. Yves Quairiaux analyseert de perceptie van Vlamingen in Wallonië voor de Eerste Wereldoorlog, aan de hand van mondelinge overlevering en literatuur in de Waalse dialecten. Zijn onderzoeksresultaten zijn erg overtuigend, maar ze hadden wel meer gekaderd kunnen worden, onder meer binnen de Europese migratiegeschiedenis. Zo stelt Quairiaux vast dat de stereotypering van Vlaamse migranten in de negentiende eeuw altijd betrekking had op pendelaars en nieuwe migranten en niet op hun kinderen. Leo Lucassen kwam in *The Immigrant Threat* tot een gelijkaardige conclusie. In de negentiende eeuw werden migranten van de eerste generatie geïsoleerd. Pas in de twintigste eeuw, toen onderwijs in West-Europa steeds belangrijker werd voor de maatschappelijke status van burgers, is de problematisering verschoven naar migrantenkinderen¹⁶.

Het artikel van Koen Verbruggen en Luc Vandeweyer en de bijdrage van Henk Byls over organisatievorming zijn erg complementair. Verbruggen en Vandeweyer schetsen uitvoerig de evolutie van het Vlaams verenigingsleven onder migranten in Wallonië en de mobiliserende rol van de Vlaamse beweging. Byls analyseert de strategie en identiteitspolitiek van de grootste katholieke

16. LEO LUCASSEN, *The Immigrant Threat. The Integration of Old and New Migrants in Western Europe since 1850*, University of Illinois Press, Urbana/Chicago, 2005.

migrantenorganisatie voor Vlamingen in Wallonië, het Werk der Vlamingen. Een opmerkelijk feit dat deze auteurs naar voor brengen is de lauwe interesse van de Vlaamse beweging voor gemigreerde Vlamingen, zeker na het vastleggen van de eentaligheid in Vlaanderen en Wallonië in 1932 en definitief na de Tweede Wereldoorlog. Het principe van eentaligheid verminderde de rechten van Franstaligen in Vlaanderen en gaf Vlaams-nationalisten geen argumenten meer om het behoud van de taal bij Vlamingen in Wallonië te bepleiten. Beide artikels geven een *top-down* beeld van de grote organisaties voor Vlamingen in Wallonië. Over kleinere zelforganisaties en over de betekenis van het verenigingsleven voor individuele migranten is bijkomend onderzoek nodig. Zo is bekend dat Vlaamse migranten vlug het Frans en de Waalse varianten leerden. Voor economische migranten was dat geen onlogische keuze, want Frans was behalve de lokale taal ook de dominante taal van België. De vraag is hoe individuele migranten zich in die taalcontext echt verhielden tot Vlaamstalige verenigingen en tot het communautaire debat, dat in Wallonië toch regelmatig animositeit jegens Vlamingen teweegbracht.

De redactie van *Vlaamse migranten in Wallonië* maakte de goede keuze om het boek af te ronden met een comparatief perspectief, waardoor een te statische voorstelling van 'de Vlaming' en 'de Waal' wordt doorprikt. Saartje Vanden Borre, Walter Kusters en Elien Declercq vergelijken de migratie naar Wallonië met de migratie naar Frankrijk. Push en pull factoren van beide migraties waren erg gelijkaardig, zoals Frank Caestecker al in zijn bijdrage aantoonde. Ook de economische integratie

en de assimilatie van het Frans vertoonden veel parallellen. Verschillend was echter de organisatievorming en de perceptie van Vlamingen in Wallonië en Noord-Frankrijk. Terwijl in Wallonië een uitgebreid katholiek organisatienetwerk ontstond en Vlamingen er werden bekritiseerd voor hun nationalisme, beperkte de Franse overheid organisatievorming onder vreemdelingen en werden Vlamingen er in de eerste plaats gevreesd als socialisten.

De brede ambitie van het boek maakt dat het zowel op wetenschappelijk vlak als op het vlak van publiekstoegankelijkheid kan worden beoordeeld. Voor onderzoekers is de bundel zeker relevant als *status quaestionis*. Om die *status quaestionis* kracht bij te zetten zou een meer onderbouwde introductie of epiloog met internationale inzichten rond migratie en de natie niet misstaan hebben. Dat zou academische, maar ook meer journalistieke onderzoekers kunnen stimuleren om met een ruime blik naar dit lokale fenomeen te kijken en nog meer vanzelfsprekendheden in vraag te stellen.

Er is in ieder geval nog veel onderzoek te doen over deze binnenlandse migratie, zoals de redacteurs zelf aangeven. Zij wijzen op hiaten wat betreft vakbonden, onderwijs voor migrantenkinderen, analyse van tijdschriften en het verhaal van kleinere verenigingen. Daaraan zou ik willen toevoegen : onderzoek op microniveau over migratiestrategieën en -netwerken, om de socio-economische impact van de taalgrens te achterhalen; onderzoek over identiteitsbeleving van zowel vrouwen als mannen; onderzoek over sociale mobiliteit en identiteitsverandering bij de tweede

en derde generatie, dus ook over de generatie die schijnbaar niet meer 'Vlaams' is, om dat integratiepad beter te kennen in plaats van het zomaar te veronderstellen; comparatief onderzoek over Vlaamse immigranten en internationale immigranten in Wallonië.

Vanuit publieksoogpunt is de sterkhouders van dit boek het rijke beeldmateriaal, dat ook te zien was op de twee tentoonstellingen rond hetzelfde thema die KADOC-KULeuven in 2011 en 2012 organiseerde. Foto's, maar ook historische affiches en persmateriaal en daarnaast relevante nieuwe grafieken en kaarten maken dit verleden zichtbaar en tastbaar. Dat geldt ook voor de journalistieke essays van Guido Fonteyn die verspreid zijn over het boek en een veelkleurig beeld geven van de Vlaamse migratie. Het verzamelde beeldmateriaal komt zowel uit gevestigde archiefinstellingen als uit privé verzamelingen. Dat bewijst eens te meer dat migratiegeschiedenis en zeker regionale migratiegeschiedenis niet altijd nieuwe bronnen vergt, maar vooral ook een andere zoektocht in bestaande collecties en een andere interpretatie van bestaande bronnen.

Leen Beyers